DOI 10.47315/archives2020.322.149

УДК 930.253Рильський

Сергій Карамаш

архівист I категорії

відділу забезпечення збереженості документів,

обліку та довідкового апарату,

Державний архів м. Києва

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3583-4211>

НОВОВІЯВЛЕНІ АВТОГРАФИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА І ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА М. Т. РИЛЬСЬКОГО

Анотація. Здійснено огляд документів, пов'язаних із родиною українського поета-класика і громадського діяча М. Т. Рильського (1895–1964). Ці документи, виявлені у фондах Державного архіву м. Києва, не були відомі ні дослідникам, ні широкому загалові, хоча окремі факти, викладені у них, були знані родиною і тими науковцями, які вивчали постаті Т. Р. Рильського та його синів і онука. Серед цих джерел є особисті автографи поета. Документи стосуються проживання М. Т. Рильського у Києві. Тому **метою публікації** є висвітлення знахідок для наукових цілей і популяризація цих рідкісних архівних джерел. **Методи дослідження.** Дослідження спирається на загально-наукові (об'єктивно-фактологічні, історичні, аналітико-порівняльні) методи. **Наукова новизна** публікації. Виявлені автором документи стосуються смерті рідного брата поета – Івана та народження дружиною М. Т. Рильського Катериною Миколаївною первістка – сина Богдана. Ці архівні джерела (особові документи членів родини поета) вперше описуються, досліджуються і вводяться до наукового обігу. Завдяки цим документам і джерелам, нещодавно опублікованим, уточнено окремі факти з життя М. Т. Рильського і його родини у Києві у 30-ті роки ХХ ст. Подано інформацію і про особову справу студента медичного факультету Київського університету М. Т. Рильського, яка також зберігається у Державному архіві м. Києва. Оприлюднено родинну світлинку 1900 р., на якій зображені батьки поета, сам юний Максим і його два старших брати, в тому числі й Іван, про якого йде мова у дослідженні, та друг родини – видатний етнограф Й. В. Юркевич. **Висновки.** Державний архів м. Києва є скарбницею документальних джерел. Тут збереглося і рішення виконкому Київради від 1965 р. про перейменування вулиці Радянської на вулицю Максима Рильського з метою увічнення пам'яті про поета. Копії виявлених документів можуть бути використані в експозиціях літературних музеїв, музеїв М. Т. Рильського в Україні, дослідженнях про життя і діяльність поета, в архівних виставках. Документи розширюють джерелознавчу базу про М. Т. Рильського і його родину.

Ключові слова: М. Т. Рильський; Державний архів м. Києва; архівні документи; родина; Київ.

9 березня 2020 р. громадськість України відзначила 125 років від дня народження видатного українського поета, перекладача, публіциста, мовознавця, літературознавця, академіка АН УРСР і громадського діяча Максима Тадейовича Рильського (1895–1964).

Нещодавно у Державному архіві м. Києва автором цієї публікації віднайдені невідомі раніше автографи славетного поета, а також особові документи родини Рильських. Про М. Т. Рильського написано багато статей та біографічних досліджень, але нові документи, пов'язані з його іменем, з'являються не часто. Тому кожен такий оприлюднений документ становить наукову цінність, оскільки розширює і уточнює наше бачення життя і діяльності поета. Тож розповімо докладніше, чим важливі виявлені документи у контексті життя поета в Києві у 1930-х роках.

Один із автографів Максима Тадейовича пов'язаний з сумною подією у житті родини Рильських: 11 липня 1933 р. помер його рідний старший брат Іван, який працював учителем трудової школи у с. Кожанка. Цю школу він організував разом із братами Богданом і Максимом¹. Кожанка нині – це селище міського типу у Фастівському р-ні на Київщині, розташоване за 18 км від м. Фастова вздовж річки Кам'янки.

Іван Тадейович Рильський (1880–1933) відомий як перекладач українською мовою творів Гі де Мопассана, Проспера Меріме, Джека Лондона. І. О. Ільєнко у книжці «Жага. Труди і дні Максима Рильського: документальний життєпис» писав: «У родині Рильських усім трьом синам, здібним до навчання, стелився шлях через гімназію до вищої школи, до Київського університету»².

Іван Тадейович закінчив юридичний факультет Київського університету, але за фахом ніколи не працював. В основному він займався вчителюванням³.

На час смерті Івану Фадійовичу (так по батькові записано у документі) було 53 роки. Саме відділ запису актів громадянського стану (ЗАГС) тодішнього Сталінського району м. Києва зафіксував факт його смерті 13 липня 1933 р. за № 5469. Причина смерті – артеріальний склероз (записано скорописом латиною: «Arteriosclerosis Hasmorrhagia cerebri»). Діагностував смерть лікар Кістяківський. Оскільки ініціали імені та по батькові лікаря в документі відсутні, встановити його повне ім'я не вдалося. Можна тільки припустити, що цей лікар походив із відомої у Києві родини Кістяківських.

¹ Коляда І., Коляда Ю. Максим Рильський. Харків: «Фоліо», 2015. С. 20. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17413/1/Rylsky.pdf> (дата звернення: 20.01.2020).

² Ільєнко І. О. Жага. Труди і дні Максима Рильського. Документальний життєпис. Київ: Дніпро, 1995. С. 30.

³ Коляда І., Коляда Ю. Зазнач. твір. С. 29.

В архівному документі скорочено вказано національність померлого – «укр.», тобто «українець», соціальний стан – «службовець», громадянство – «громадянин У.С.Р.Р.». Зазначено, що він був удівцем, прожиток здобував сам. Відомо, що Іван Тадейович Рильський мав на той час вже дорослого сина Петра⁴.

При отриманні свідоцтва про смерть брата Максим Тадейович на звороті цього актового запису власноручно написав: «Максим Рильський – [вул.] Бульон[ська], 14 [підпис] М. Рильський». Нижче автографа поета є підпис голови ради ЗАГСУ, штампель цієї установи, запис, що свідоцтво про смерть видано тоді ж, 13 липня 1933 р., номер свідоцтва (вже зазначався) і 2 реєстраційні номери – відповідно 1035,7241⁵. Ці документи відклалися у фонді № Р-1654 «Відділ реєстрації актів цивільного стану м. Києва Сталінського району».

На той час вулиця, на якій мешкала родина Рильських, носила назву «Бульйонна». За однією з версій, названа вона була на честь К. Г. Бульйона (1852–1906) – домовласника і фабриканта, якому належала відома киянам ковбасна фабрика. Нині це – вулиця художника-авангардиста Казимира Малевича (з 2012 р.).

Будинок № 14, в якому проживала сім'я Максима Тадейовича, на початку ХХ ст. належав Агафії Йосипівні Квашніній – тітці дружини М. Т. Рильського. Саме тут у березні 1931 р. було проведено обшук майна поета, а його самого заарештовано і пішки конвойовано до Лук'янівського БУПР⁶. Тут М. Т. Рильський перебував до середини серпня (інші джерела називають початок вересня) у камері № 6, де знаходилося ще 7 в'язнів⁷.

Про ці трагічні місяці у житті М. Т. Рильського вперше написав його син Богдан. Допити і зустрічі з дружиною Катериною Миколаївною відбувалися у Державному політичному управлінні (ДПУ), що розміщувалося в колишній будівлі Київського інституту шляхетних дівчат. М. Т. Рильського привозили автівкою – т. зв. «чорним вороном». Це були часи голодомору. Катерина Миколаївна продавала у Торгсіні (Всесоюзне об'єднання торгівлі з іноземцями) фамільне срібло і купувала їжу чоловікові. За свідченням сина Богдана, Максима Тадейовича було звільнено саме завдяки клопотанням матері. Вона нібито особисто їздила до столичного Харкова на прийом до Генерального прокурора УСРР Л. С. Ахматова-Ахманицького, який пообіцяв їй «розібратися».

⁴ Рильський Б. М. Мандрівка в молодість батька. Київ: Молодь, 1995. С. 18, 19.

⁵ Держархів м. Києва (Державний архів м. Києва). Ф. Р-1654. Оп. 1. Спр. 667. Арк. 281–281зв.

⁶ БУПР – будинок примусових робіт.

⁷ Рильський Б. М. Зазнач. твір. С. 10–20; Його ж. Те, що приснилось навесні // Україна. 1989. № 23.

Але це свідчення Б. М. Рильського неточне, адже на той час ця особа не керувала 4 підвідділом (сектором у спецсправах) і за сумісництвом не була помічником генпрокурора, що опікувався арештантами. І тим паче не була Генпрокурором! На той час цей підвідділ і сектор очолював Г. А. Железнодорожський (Айзенберг)⁸.

Після звільнення М. Т. Рильського з формулюванням «за відсутністю даних для обвинувачення й суду»⁹ важливу допомогу йому надавав Остап Вишня.

Ще один автограф М. Т. Рильського пов'язаний з народженням сина Богдана. Зберігся актовий запис, який свідчить, що хлопчик народився 11 грудня 1930 р.¹⁰ Тут же міститься розписка батька про отримання посвідчення про народження сина. Зазначимо, що у подальшому Богдан Максимович Рильський (1930–1991) разом із братом Георгієм багато років збирав спадщину батька, написав спогади про нього, керував Літературно-меморіальним музеєм Максима Рильського у Києві.

У Державному архіві м. Києва у фонді Київського університету (Ф. 16) зберігається особова справа студента медичного факультету М. Т. Рильського, в якій знаходимо цікаві відомості про навчання юного Максима в приватній гімназії Володимира Павловича Науменка (1852–1919)¹¹. Ці документи відомі дослідникам і їх неодноразово використовували в наукових публікаціях.

Збереглася фотографія 1900 р., на якій зображена вся родина Рильських. На ній за батьками стоять сини: Богдан, Максим, Іван та друг родини – український громадський діяч, лікар, член київської Старої Громади, один із фундаторів кооперативного руху в Україні Йосип В'ячеславович Юркевич. Оригінал фотографії знаходиться в Літературно-меморіальному музеї Максима Рильського в Голосієві.

У Держархіві м. Києва також зберігається рішення виконавчого комітету Київської міської Ради депутатів трудящих «Про найменування та перейменування вулиць і площ м. Києва» № 1270 від 20 липня 1965 р., де зазначено про перейменування вулиці Радянської у Московському районі (нині – Голосіївський), яка пролягала «від проспекту 40-річчя Жовтня до Голосіївської вул.» на вулицю Максима Рильського «М. Т. Рильський – видатний український поет, академік» – так записано в архівному документі¹².

⁸ Окіпнюк В. Штатна структура і персональний склад прокурорського нагляду за органами державної безпеки радянської України в 1920–1930-х рр. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2011. № 2(37). С. 142, 147.

⁹ Коляда І., Коляда Ю. Зазнач. твір. С. 61.

¹⁰ Держархів м. Києва. Ф. Р-1654. Оп. 1. Спр. 667. Арк. 281–281зв.

¹¹ Там само. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 19829.

¹² Там само. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 410. Арк. 186, 189.

Автографи М. Т. Рильського, віднайдені в архівних документах, стануть у нагоді тим, хто прискіпливо вивчає життя і діяльність поета. Копії цих документів також можуть поповнити експозицію Літературно-меморіального музею Максима Рильського, інших літературних музейних закладів, експонуватися на архівних виставках.

REFERENCES

1. Ilyenko, I. & Zhaha, O. (1995). *Trudy i dni Maksyma Rylskoho. Dokumentalnyj zhyttiepys*. [Maksym Rylsky's writings and days. Documentary biography]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
2. Kolyada, I. & Kolyada, Yu. (2015). *Maksym Rylskyj*. Kharkiv: «Folio». Retrieved March 20, 2020, from <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17413/1/Rylsky.pdf> [in Ukrainian].
3. Okipnyuk, V. (2011). Shtatna struktura i personalnyj sklad prokurorskoho nahlyadu za orhanamy derzhavnoyi bezpeky radyanskoyi Ukrayiny v 1920–1930-h rr. [Public prosecutor's staff structure and personnel, its control over the state security agencies of Soviet Ukraine in 1920s-1930s]. *Z arhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB*, 2(37), 142–147. [in Ukrainian].
4. Rylskyj, B. M. (1995). *Mandrivka v molodist batka*. [Journey to the father's youth]. Kyiv: Molod. [in Ukrainian].
5. Rylskyj, B. M. (1989). *Te, shho prysnylos navesni*. [What appears in dreams in spring]. *Ukraina*, 23. [in Ukrainian].

Serhiy Karamash

Archivist of the I category
of the Department for Ensuring the Safety of Documents,
Accounting and Reference Apparatus,
State Archives of Kyiv City
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3583-4211>

**NEWLY DISCOVERED AUTOGRAPHS OF
UKRAINIAN POET AND SOCIAL ACTIVIST M. T. RYLSKY**

Abstract. There is given the review of documents related to the family life of Ukrainian classic poet and public figure M. T. Rylsky (1895–1964). These documents, found out in the collection of the State Archives of Kyiv City were unknown to researchers or general public, although some of the facts described in the documents were known to the family and those, who studied biography of T. R. Rylsky, his sons and grandson. Among these sources are the autographs of the poet. The documents apply to M. T. Rylsky's residence in Kyiv. Therefore, **the purpose** of the publication is to highlight these findings for scientific targets and to popularize these rare archival sources. **Research methods.** The research is based on general scientific methods (objective-factual, historical, analytical-comparative). **The scientific novelty of the publication.** The documents discovered by the author relate to the death of poet's brother Ivan and the giving birth by the wife of M. T. Rylsky's, Kateryna Mykolaivna, to their first son, Bohdan. These archival sources (personal documents of family members) are described firstly, researched and introduced into scientific community. Thanks to these documents and recently published sources, some facts of life of M. T. Rylsky and his family in Kyiv in the 1930s have been clarified. There is also given the information about the personal file of the student of the Medical Faculty of Kyiv University M. T. Rylsky, that is stored in the State Archives of Kyiv City. The article also presents family photo of 1900, which depicts the poet's parents, young Maksym and his two older brothers, including Ivan, noticed in the study, and another family friend – a prominent ethnographer J. V. Yurkevych. **Conclusions.** The State Archives of Kyiv City is a treasury of documentary sources. There is preserved also the decision of the Executive Committee of Kyiv City Council dated by 1965 about renaming of Radyanska Street to Maksym Rylsky Street in order to perpetuate the memory about the poet. Copies of the documents can be used in literary museums, museums of M. T. Rylsky in Ukraine, in researches about life and work of poet, in archival exhibitions. The documents expand the source base about life of M. T. Rylsky and his family.

Key words: M. T. Rylsky; the State Archives of Kyiv; archival documents; family; Kyiv City.